

Merzifon Şehrindeki Arazi Kullanım Sorunları ve Bazı Çözüm Önerileri

Land use problems in Merzifon city and some suggested solutions

Asım Çoban*, Faruk Aylar

Amasya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Amasya

Öz: Çalışma konusunu oluşturan Merzifon şehri, Karadeniz Bölgesinin Orta Karadeniz Bölümünde yer alan Amasya iline bağlı bir ilçe merkezi olup 2007 yılındaki nüfusu 52000 idi. Samsun'a 109, Çorum'a 60, Amasya'ya ise 45 km uzaklıktadır. Yerleşme tarihçesi M.Ö.5500 e kadar uzanan Merzifon, günümüzde Doğu Karadeniz'i İç Anadolu ve Marmara'ya bağlayan önemli bir kavşak merkez konumundadır. Tarihi bir hayli eski olan ve günümüzde önemli bir kavşak konumunda bulunan Merzifon'da yeni yerleşim alanlarının tespitinde hangi kriterlerin dikkate alındığını, gereği kadar saha etüt çalışmasının yapılıp, yapılmadığını araştırmaya çalıştık. Şehrin eski ve yeni yerleşim alanlarını bir coğrafyacı hassasiyetiyle karşılaştırdık. Eski yerleşim alanlarının, yeni yerleşim alanlarına göre yerleşmeye daha uygun olan alanlar üzerinde gerçekleştiğini tespit ettik. Sonuçta günümüzde yeni yerleşim alanı olarak belirlenen alanların daha çok, tarımı tehdit edecek ölçüde genişlediğini, aktif deprem kuşaklarında yapının özelliklerine dikkat edilmediğini üzülenek gördük.

Anahtar Kelimeler: Merzifon, şehirleşme, iskân politikaları, arazi kullanımı, kaynak israfı.

Abstract: Merzifon city is located in the Central Black Sea Region. It is a district center in Amasya Province and its population was 52000 in 2007. Merzifon is far from 109 km to Samsun and 60 km to Çorum and 45 km to Amasya. Its settlement history goes back to 5500 BC and it forms a intersection where the Eastern Black Sea links central Anatolia and Marmara. We have researched to find out what sort of criteria was used to determine the suitability of land for settlement, whether an adequate amount of research was conducted as Merzifon has a relatively long history and it has very important location in this region. We have compared the old and new settlement areas were more suitable than the new areas used for settlement. As a result of our study we have found that the new areas of settlement has expanded to cause a threat to agriculture as well as building structures were constructed with no consideration given to the active earthquake faults unfortunately.

Keywords: Merzifon, urbanization, housing politics, land use, waste of sources.

1.Giriş

Araştırmaya konu olan 52000 nüfuslu (2007) Merzifon şehri, Karadeniz Bölgesinin Orta Karadeniz Bölümünde³ kendi adıyla bilinen depresyonda kurulmuştur. 35° - 36° doğu boylamı ile 40° 36' - 40° 55' kuzey enlemleri arasında uzanan ve daha çok E -W yönde genişleyen bir dikdörtgeni andıran depresyonun geometrik merkezinin 7 km. kuzeyinde yer alan Merzifon'da (Erer, 1983: 1) yerleşmenin tarihçesi M.Ö.5500 e kadar inmektedir (Merzifon Guide, 2000). Amasya'lı coğrafyacı

* İletişim yazarı: A. Çoban, e-posta: acoban@omu.edu.tr

³ . Türk Coğrafya Kongresi, 1941 : Türkiye'nin Coğrafi Bölgeleri, Kom. Rp.. s. 85-86 Ankara

Strabon'un "Binköy" adıyla tanımladığı (Strabon, 1969:57-58) verimli ova üzerine kurulmuş, Anadolu'nun eski yerleşim alanlarından birisi durumundaki Merzifon, günümüzde oldukça yoğun kara taşımacılığının yaşandığı önemli kavşak noktalarından birisi üzerinde yer almaktadır. En yüksek yeri 1900 m.yi aşan Tavşan dağları ile kuzeyden çevrelenen Merzifon'un yükseltisi 750 m.dir. Tarihi geçmişi yanında, tarım potansiyeli yüksek verimli topraklara sahip bir ova üzerinde yer alması, kavşak konumunda olup, hemen hemen Türkiye'nin her yerine ulaşım imkânlarına sahip oluşu, Merzifon'u her zaman önemli bir merkez konumuna taşımıştır. Merzifon aynı zamanda 5. ana jet üssü, Hava Radar Mevzi Komutanlığı ve faaliyetine 1995 yılında son verilen NATO ya ait bir radar merkezinin varlığıyla da Garnizon Kenti özelliğine sahiptir. 15.06.2008 tarihinde hizmete açılan sivil havaalanı şehrin günümüzdeki önemini bir kat daha artırırken, Merzifon Organize Sanayi Bölgesi aldığı yatırımlarla şehri bir cazibe merkezi haline getirmiş, son yıllarda hızlı göç alan yerleşim yerleri arasına taşımıştır.

Merzifon organize sanayi bölgesinin teşvik kapsamına alınmasıyla başlayan yatırımlar, yörede ciddi bir istihdam sahası oluşturmuş, beraberinde de çevre yerleşmelerden ilçeye doğru hızlı bir göç hareketi vuku bulmuştur. Bugün organize sanayi bölgesinde yaklaşık 4.000 işçinin istihdam edildiği Merzifon, başta Gümüşhacıköy ve Vezirköprü başta olmak üzere Havza, Suluova, Hamamözü ve Gümüş yerleşmelerinden göç almaktadır. Dış kaynaklı göçün yanında Merzifon köylerinden de ne yazık ki tarımdan umduğunu bulamayan köy eksikli önemli bir kesim de, tarım dışı alanlarda istihdam imkânlarından yararlanmak amacıyla şehir merkezine göç etmiştir. Bir taraftan AB üyelik müzakere sürecinde tarım sektörünü küçültme çabaları, diğer taraftan ABD merkezli finans merkezlerinin yaptığı baskılarla çeşitli tarım ürünlerine kota uygulanması, bütün Türkiye'de olduğu gibi Merzifon'da da çiftçinin emeğinin karşılığını alamamasına, hemen her yıl farklı bir ürün denemesine başvurmasına yol açmıştır. Tarımsal girdilerde görülen hızlı fiyat artışı, üretilen ürün bedellerine aynı oranda yansımadağı için de Türk çiftçisi mütemadiyen küçülme sürecine girmiştir.

Son yıllarda çiftçinin karşı karşıya kaldığı bu olumsuzluklar, tarımın terk edilmesine, köylerin boşalmasına yol açmıştır. Bir taraftan şehirde ortaya çıkan olumlu gelişmeler, diğer taraftan ise kırsal kesimde karşılaşılan geçim zorlukları insanları başka arayışlara sürüklemiş ve yer değiştirmeler kaçınılmaz olmuştur. Bu beşeri hareketliliğe sahip yerleşmelerden birisi durumundaki Merzifon'da, yerel yönetimler süratle yeni yerleşim alanları belirlemek ihtiyacı duymuşlardır. Yeni toplu konut sahalarının belirlenmesinde çok yönlü ve objektif değerlendirmeler yapılması üzerinde de durulmamıştır. Türkiye'de şehir planlamacılığı çalışmalarının yeni olması, yerel yönetimlerde görev alanların genellikle rastgele belirlenmesi, imar gibi kalıcı olan ve bir daha değiştirilmesi mümkün olmayan konuların, alanında uzman kurum ya da kişilere çoğunlukla götürülmemesi beraberinde telafisi mümkün olmayan olumsuzlukları ortaya çıkarmıştır.

2. Merzifon'un Jeomorfolojik Özellikleri

Genel olarak kuzeyden Tavşan Dağları, güneyden Çakır Dağları, Doğudan Akdağ kütleleri ve batıdan da İnegöl Dağlarıyla çevrili olan Merzifon depresyonu yaklaşık olarak 629 km² genişliğe sahiptir (Erer, 1983:113). Kuzey Anadolu'nun geniş havzalarından biri olan depresyonun merkezi kısmında Merzifon şehri yer almaktadır. Eğim doğrultusu kuzeybatıdan güneydoğuya doğru olan Merzifon depresyonunda genel eğim değeri ‰8.75'dir. Bir graben özelliğine sahip olan Simav depresyonunda eğim değeri ‰2'dir (Erer, 1983:114). Eğim değerinin yüksek olması, aşınım materyalinin hızla taşınmasına sebep olmuştur. Depresyonda yer altı su kaynaklarının tespiti için yapılan hidrojeolojik etütler, tektonik çanakta derinliğin 800 m.yi bulduğunu ortaya koymaktadır. Bu çanağı dolduran sedimanter malzemenin en altında Post Miyosen dönemi aşınımına bağlı olarak tatlı su tortulları yer alırken; bu formasyonları yaklaşık 500 m. ye kadar Pliyosen dönemi tatlı su – akarsu çökelleri örtmektedir. Sahanın yüzeyinde ise akarsu havzalarında aktüel alüvyal dolgular yer almaktadır. Bu durumda Merzifon depresyonu miyosen döneminden günümüze kadar ki dönemde, zaman zaman bu çukur alanda oluşan göllerin ve onu besleyen akarsuların bıraktığı tortulların

çökme alanı olma niteliğini korumuştur (Erer, 1983:114). Merzifon şehir merkezinin doğusunda Değirmen deresi çayı, batısında ise Muşruf çayı yatağı çevresinde belirgin bir biçimde birikinti konileri ve birikinti yelpazeleri oluşmuştur. Depresyon tabanında en eski taban dolgularının bulunduğu kesim genellikle Merzifon'un güneybatısıdır. Dolayısıyla en yeni birikinti depoları ise daha çok kuzeydeki kütlelerden beslenen ve devamlı akışa sahip olan Değirmendere çayı ile Muşruf çayı havzalarıdır.

2.1. Merzifon ve Yakın Çevresinde Yerleşim Faaliyetlerinin Tarihçesi

Merzifon'da yerleşmelerin tarihçesi oldukça eski dönemlere kadar inmektedir. Strabon'un "Binköy" olarak tanımladığı Merzifon yöresinde çok sayıda höyük tespit edilmiştir. Bunlardan en önemlileri Ortaova köyündeki Onhoroz, Büyük ve Küçük Küllük höyükleri ile Hayrettin köyü höyükleri, Kalkolitik eski tunç dönemi yerleşmeleri olarak kabul edilmektedir (Merzifon Guide 2000, s: 14). Merzifon'a bağlı olup, Çorum sınırında bulunan Oymaağaç köyü çevresinde ise Hitit dönemine ait yerleşmeler yer almaktadır. Merzifon'un konum itibarıyla Hititlerin başkenti olan Hattusaş'a yakın olması, şehri o dönemde de önemli bir merkez konumuna taşımıştır. Hititler döneminde (M.Ö. 1700-700) bölgenin iki önemli ulaşım sistemine sahip olduğu dikkati çeker. Bunlardan Hattusaş- Çorum bölgesini kıyıya bağlayan yol Merzifon'dan geçmekte ve bugünkü devlet kara yolu aynı hattı takip etmektedir. Yine Hattusaş ve Çorum üzerinden gelen ve Oymaağaç köyü üzerinden Merzifon güzergahını takip eden 2. yol ise Havza'dan Vezirköprü hattına devam etmiştir. İlkçağın bu önemli yolları Merzifon'u ilgili dönemde de merkez konumuna taşımış, Hitit ticaret yolunun güvenliğini sağlamak ve Kaşka saldırılarına karşı sınır karakolu niteliğinde, bu günkü Merzifon'un ilk çekirdeğini oluşturan bir kale inşa edilmiştir (Merzifon Guide 2000: 15).

Bugünkü Merzifon'un bilinen en eski yerleşim sahalarını Kalebayırı çevresi ile buradan kuzey ve kuzeydoğuya uzanan dalgalı alanlar oluşturmaktadır. Bu yörede yer alan mahallelerden Eskicami, Bozacı, Kilise ve Alacacami mahallelerinde azınlıklar otururken; yirmi sekiz mahallede de Müslümanların oturduğu görülür (Çolak, 1991:21). Bu dönemde şehrin merkezini meydana getiren Kalebayırı adeta bir kasabayı andırırken, çevresinin de gür ormanlara sahip olduğu bilinmekte olup; insanların içme suları, etekleri sulak, sık ağaçlı ve insan yerleşmesine kapalı Çukurbostan'dan temin edilmiştir (Akbulut, 2007: 16).

Şehrin en eski çekirdeğinin Kalebayırı olduğunu teyit eden yapılardan biri, uzun yıllar belediye düğün salonu olarak kullanılan, fakat bugün kullanılmayan kilise ile, uzun süre sinema olarak değerlendirilen ancak bugün Diyanet İşleri Başkanlığı Vakfına ait olan bir diğer kilisedir. Bu iki eski kilise binasının da burada olması, adı geçen sahanın şehrin çekirdek merkezini oluşturduğunun işareti olsa gerektir. Mahalle isimleri ve kuruluş şekline baktığımızda, şehrin Selçuklular döneminde büyümeye başladığını görmekteyiz. Şehir bu dönemden itibaren sürekli olarak sur dışına taşmış, açık sahalara doğru genişleyerek, açık bir Osmanlı şehrine dönüşmüştür. Caminin merkezde dominant eleman olarak yer aldığı çarşının, caminin yakınında ve merkezde geliştiği, medrese ve caminin bir arada bulunduğu, ayrıca açık pazar yerlerinin camiden uzakta yer aldığı küçük Osmanlı kent tipinde, merkez yerine, sur dışına yapılan camilerin belirlediği odak noktaları Merzifon'da da göze çarpar (Şahin, 1998:4).

Merzifon'da 15. ve 19. y. yıllar arasında görülen imar faaliyetlerinde şehrin genellikle kuzeye ve batıya doğru gelişme gösterdiği dikkat çekmektedir. Bu dönemde şehrin güneye ve doğuya doğru gelişmesi oldukça sınırlı kalmıştır. Günümüzde de şehrin bağ ve bahçelerden ibaret olan kesimleri doğu ve güney kesimleri olarak dikkat çeker. 19.y.yılda şehre azınlıkların ve Müslüman Türklerin dışında Amerikalıların da gelip yerleştiklerini görmekteyiz. Şehrin çekirdeğinin hemen kuzeyinde, gayet havadar bir mevkide 1883 yılında bir kolej kompleksi kurarak yerleşen ABD'liler, cumhuriyet sonrası azınlık okullarının kapatılmasına kadar faaliyetlerine devam etmişlerdir.

Merzifon'un en eski yerleşim alanları olarak belirtilen yerler günümüzde, şehrin en geri kalmış mahalleleriyle temsil edilmektedir. Çoğunlukla gece kondu tarzında eski ahşap binalardan

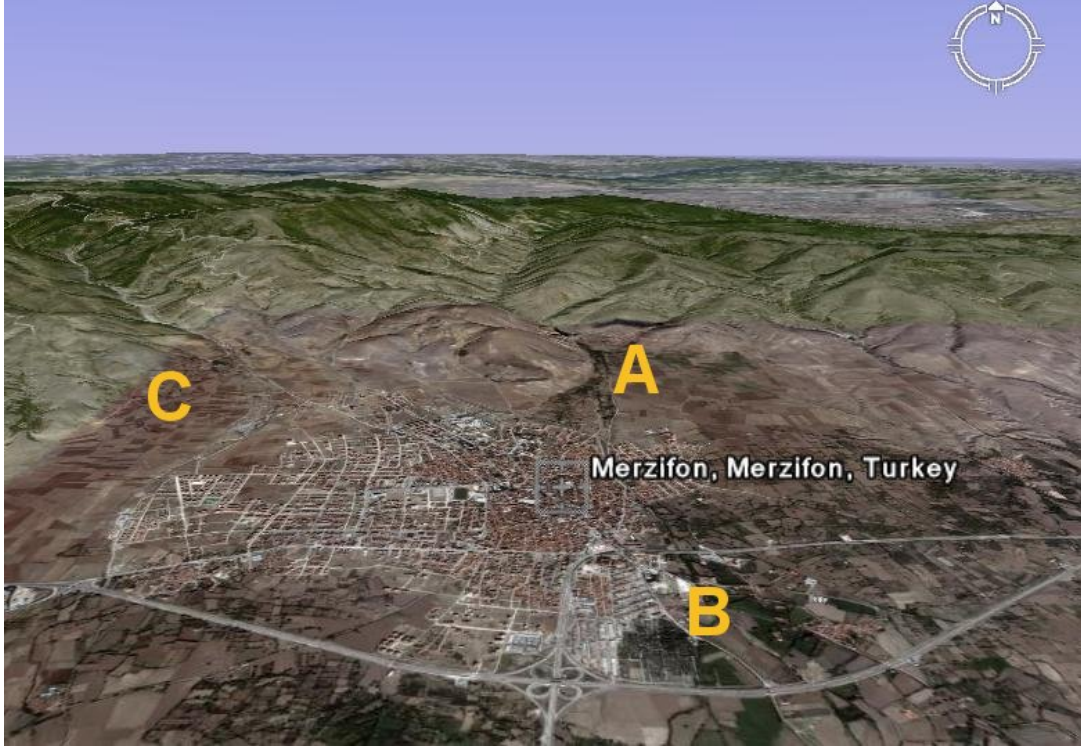
ibaret olan bu eski yerleşim sahaları, şehrin yeni iskân alanlarından, dalgalı araziler olma özelliğiyle ayrılmaktadır. Bu durumda, şehrin eski yerleşim alanlarını belirleyenlerin, günümüzdeki yeni iskân alanlarını belirleyen iradeden daha ileri görüşlü oldukları gibi bir sonuca ulaşılabilir.

2.2 Merzifon'da İmar Planı Çalışmaları

Çekirdek yerleşim alanını bugünkü sit alanı ve çevresinin oluşturduğu Merzifon ilçesinde belediye teşkilatı 1884 de kurulmuştur. Beldenin sınırlarının belirlenerek tapu teşkilatı tarafından tescil edilme tarihi ise 02.01.1950'dir. Merzifon'un ilk imar planı 1959'da yapılmış olup, planın onandığı sene olan 1973 yılına kadar planda köklü bir revizyona gidilmiş ve plan 16 adet değişiklik görmüştür. Planın uygulama süreci içerisinde yapılan bu değişiklikler, kentin ana ulaşım kararlarını etkilemeyecek ufak yol düzeltmelerini içeriyorsa da, çoğunlukla yapılaşmış kesimlere getirilen kararlardan oluşmaktadır. Mülkiyet parçalanmaları ve yolların niteliği dikkate alınarak yapılan yol güzergâhındaki bu değişiklikler, plan dönemi içinde konutların gerek konum, gerekse büyüklük açısından etkin kullanımını bozmamıştır.

Merzifon şehrinin bütünüyle ilgili olarak yapılan en son imar planı ise 1990 tarihlidir. Halen uygulanmakta olan bu plana göre şehrin gelişme aksları batı ve kuzeybatı yönü olarak belirlenmiştir (Şahin, 1998: 9).

Planlama alanı içerisinde gelişimi öngörülen ve gerçekleştirilen en önemli yatırım alanları "toplular konut alanı" ve "organize sanayi bölgesi" alanlarıdır. Toplu konut alanı "gecekondu önleme bölgesi" adıyla şehrin batı sınırında oluşturulmuştur. Gecekondu önleme bölgesinde kamulaştırma çalışmalarına 1980 de başlanmış ve ilk aşamada 1005 konutluk yapılaşma planlanmıştır. Bu bölgedeki yapılanma 1998 de tamamlanmış ve konutlar hak sahiplerine dağıtılmıştır. Gecekondu önleme bölgesi şehre batıdan 17 km'lik bir yolla bağlanmıştır. Bölgeyle ilgili olarak 01.10.1984 tarihli olarak hazırlanan jeolojik etüt raporunda "zemin olarak yerleşime uygundur" denilmiştir (Üstüner, 1985 s.1). Oysa bu alan şehirde "Kuruçay" mevki olarak bilinen, şehrin batı sınırını belirleyen Muşruf çayının biriktirme sahasıdır ve kuvaterner dönemi depolarından müteşekkildir (Şekil 1).

Şekil 1. Merzifon şehrinde yeni gelişim alanları.
A-Değirmendere Çayı Havzası, B-Şehrin Doğusundaki Tarım Arazileri, C- Kuruçay Havzası.

Önemli yatırım alanlarından diğeri ise organize sanayi bölgesidir. Bölge şehrin güneyinden geçen İstanbul-Samsun çevre yolunun güneyinde, şehir merkezinin ise güneydoğusundadır. Düzenleme çalışmalarına 1987 yılında başlanan organize sanayi bölgesinde farklı genişliklerde 53 parsel tanzim edilmiş olup, sahanın toplam genişliği 1.500.000 m² dir. Organize sanayi bölgesinin güneyinde bulunan 100. Yıl Göleti'ne kadar genişletilme çalışmaları yapılmakta olup, mevcut sahanın 2 katına çıkarılması düşünülmektedir. Bahsi geçen 100.yıl sulama göleti 1983 yılında, 4.000 da. alanın sulama ihtiyacını karşılayacak ölçekte yapılmıştır (İlçe Tarım Md.lüğü Brifing Dosyası, 2004: 11). Zaman içerisinde organize sanayi bölgesi, sulu tarım alanlarının aleyhine genişlemeye devam edecek, 2008 yılı haziran ayında sivil taşımacılığa açılan Merzifon havaalanı da bu olumsuzluğa gereken desteği verecektir (Şekil 1). Bir yandan organize sanayi bölgesinin ve havaalanının varlığının oluşturduğu çekicilikle, diğer yandan da hem Ankara, hem de İstanbul karayollarının bu civardan geçiyor olması bölgenin, gelecekte şehrin genişleme alanlarından birini oluşturacağına temel dayanakları durumundadır. Kaldı ki bunun izlerini günümüzden görmek pekâlâ mümkündür. Sahada yer alan bağ-bahçe alanları önce terk edilmiş, sonra küçük parseller şeklindeki düzenlemeyle ikinci konutlar yükselmeye başlamıştır.

2.2.1. Gecekondu Önleme Bölgesi

1980 yılında başlatılan kamulaştırma çalışmalarından sonra ilk etapta 1.005 konut yapımının planlandığı bölge bütünüyle 1909 m. yükseltiye sahip Kocayokuşbaşı Tepesi'nden doğan Muşruf çayı ya da Kuruçay'ın biriktirme sahasında yer alır. Merzifon'da yapılan jeolojik etüt çalışmalarına göre şehrin genel jeolojik yapısının, neojen yaşında genç formasyonlardan ibaret olduğu; dere yataklarının ise neojen formasyonlarının erozyonu ile oluşan alüvyonlarla kaplı olduğu ortaya konulmuştur (Keçecioglu, 1987:1). Şehrin genelinde neojen formasyonlarından ibaret olan yapının yerleşmeye

müsait olduğu açıkça ifade edilmiştir. Ancak dere yataklarında tortul malzemenin kalınlığının ortalama olarak 3 m. olduğu ortaya konulmuştur. Yukarıda belirtilen jeolojik etüt raporunda, dere yataklarında gerçekleştirilecek yapılaşmada temel derinliğinin asgari 3 m. olmasının zorunluluğu ortaya konulmuştur (Keçecioglu,1987 s:1). Burada belirtilen bilimsel veriler 09.09.1987 tarihli etüt çalışmalarını takiben, 22.09.1987 tarihinde hazırlanan etüt raporu olarak Merzifon Belediyesi'ne sunulmuştur. Ancak adı geçen bölgede yapılan kat sayısı farklı hiçbir binada temel kazısı 2 m. yi aşmamıştır. Bugün de yörede mevcut binaların temelinin yerinde görülerek, açıklamayı destekleyecek ölçümleri yapabilmek mümkündür.

Kuruçay havzasının planlama aşamasında İller Bankası Genel Müdürlüğü, Kuruçay deresinin ilçe gelişme alanı içerisinde kaldığı ve söz konusu bu dere yatağının daha batıya alınıp alınmayacağına incelenmesi talebiyle 14.10.1981 tarih ve 6202/122032 sayılı yazılılarıyla Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğüne görüş sormuştur. Talep doğrultusunda sahayı yeniden tetkik eden Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü, Kuruçay'ın sorun teşkil eden bir kolunun ıslah edilerek iptal edilmesini sağlamıştır. Ana gövdeyi oluşturan Kurpatan çayının ise bir derivasyon kanalı ile 1.no'lu dere vasıtasıyla şehrin doğusunda yer alan Paşa Deresi'ne çevrilmesini uygun bulmuştur. Yine ilgili kuruluş derivasyon kanalı inşa edilinceye kadar Kurpatan Çayı yatağının yerleşime kapalı tutulmasını açıkça ifade etmiştir (Devlet Su İşleri Gn. Md.lüğü, 1982 :1).

Kuruçay havzasının yağış alanı 32 km² dir. 500 yıl frekanslı taşkın debisi ise 51.480 m³/sn.dir. Kuruçay yatağı boyunca bugüne kadar herhangi bir taşkın koruma tesisi yapılmamıştır. Taşkın durum raporunu hazırlayan uzmanlar sahada, rıhtım duvarlı yatak açılmasının uygun olacağını belirtmelerine rağmen (Cengiz, 1980:2), taşkın önleme konusunda yapılmış bir tesisin varlığına rastlanılamamıştır. Ayrıca Kuruçay derenin yatak genişliği 6.60 m. olarak belirlenmiş, yatağın her iki tarafında ise 9'ar m.lik ulaşım yolu bırakılması uygun görülmüştür. Oysa dere yatağında talveg hattından her iki tarafa doğru 25 er m.lik bir sahanın yerleşim dışı bırakılarak, park ve bahçe tarzında ağaçlandırma sahası olarak düzenlenmiş olması daha uygun olacaktır.

Gecekondu önleme bölgesi olarak seçilen ve ilk etapda 1005 konut yapılması planlanan sahada bugün konut sayısı 1500 ü aşmış bulunmaktadır. 150 yataklı yeni hastane inşaatı için de ilgili sahanın güney kesimi uygun görülmüş, hastane inşaatına 2007 yılının sonlarında başlanmıştır. Halen çalışmaların süratle sürdürüldüğü hastane binasının 2008 yılının 12. ayında tamamlanması beklenmektedir. Oysa inşaatı devam eden hastane binası için ilçe merkezinde çok daha uygun alanlar varken, hangi gerekçelerle olduğu şaibeli bir şekilde hastane binası bugünkü sahaya kaydırılmıştır.

Foto 1. Kuruçay Havzasındaki gecekondü önleme bölgesi.
Yan tarafta Merzifon Devlet Hastanesi inşaatı. Kuzeye bakış.

Yeni devlet hastanesi inşaat alanı şehrin tam güneybatısında yer almaktadır. Merzifon'un hâkim rüzgar yönü kuzeydoğudur ve bu yönden esen rüzgarların diğer yönlerin tamamından esen rüzgarlara göre nispeti % 49 dur (Çoban, 1989: 15). Dolayısıyla şehrin atık gazların, hâkim rüzgâra dayalı olarak hastane binası civarında yoğunlaşması kaçınılmaz olacaktır. Yine sahanın zemin etüdü dikkate alındığında, böyle devasa bir tesisin yapımı için uygun olduğunu söylemek de mümkün değildir. Şehrin en doğusunda yaşayan halkın hizmet almak üzere hastane binasına gelmesi, Merzifon gibi bir şehirde bile ancak 2 vasıta değiştirerek mümkün olacaktır. Daha da önemlisi yeni devlet hastanesi tamamen sulu tarım yapılan bir sahada inşa edilmektedir. Hastane gibi bir sosyal tesisin oluşturacağı çekicikle, çevrenin kısa sürede yapılaşmanın odağı olacağı, bunun da yörede tarımı olumsuz etkileyeceği de gözden irak tutulmamalıdır.

3. Yeni İmara Açılacak Olan Arazilere Ait Genel Değerlendirme

Yeni imara açılması planlanmış ve gerekli etüt çalışmalarının yapılarak onanması amacıyla İller Bankası Genel Müdürlüğüne sunulmuş olan imar planında, 3 bölgede imar kapsamına alındığı görülmektedir.

Bunlardan 1. si ve planda A bölgesi olarak belirtilen alan, şehrin kuzey ve kuzeydoğu yönünde yer almakta ve toplam 900 dekar alanı kapsamaktadır. Bu 900 dekar genişliğindeki sahanın 400 dekarı kuru, 500 dekarı ise sulu tarım alanı özelliğindedir. Bu bölgenin sulanabilen kesiminde çoğunlukla bağ ve bahçeler yer almaktadır (Şekil 1).

Planda B bölgesi olarak belirtilen 2. bölge şehrin tam doğusundadır ve Merzifon -Ankara karayolu tarafından ikiye bölünür. Belediye mücavir alanı içerisinde yer alan bölge toplam 850 dekar genişliğindedir. Bütünüyle sulu tarım arazilerinden ibaret olan bölgenin de tamamına yakını bağ-bahçe tarımı yapılan sahalar durumundadır (Şekil 1).

Yeni imar alanlarında C bölgesi olarak gösterilen 3. imar bölgesi ise şehir merkezinin batısında yer almakta ve Merzifon-İstanbul karayolu tarafından doğu-batı yönünde ikiye

bölünmektedir. Toplam 2560 dekar araziye ilgilendiren bölgenin tamamı tarım alanı olup, 1440 dekarlık bölümünde sulu tarım yapılabilir (Şekil 1).

Foto 2. Değirmendere Çayı Havzası'ndaki yeni yerleşim alanı (A Bölgesi). Batıya bakış.

3.1 İmara Açılacak Sahanın Relief ve Toprak Özellikleri

Yeni imar bölgesi 3 ayrı bölümden ibaret olup, toplam 4310 dekar alan kaplamaktadır. Şehrin kuzey ve kuzeydoğusunda yer alan A bölgesi 850 dekar genişlikte olup, iki bölümden meydana gelir. A1 alanı 400 da genişlikte kuru tarım arazisidir. Bu yörede topraklar, yerinde teşekkül etmiş zonal niteliklidir ve derin bünyelidir (90 – 120 cm). Toprağın üst katmanı orta ağır bünyeli karakterde iken, alt toprak katmanı ağır bünyelidir. Yavaş geçirgen özellikli topraklarda, bitki gelişimini olumsuz etkileyen tuzluluk ve alkalilik problemi yoktur. Arazinin genel eğimi kuzey-güney yönünde olup, eğim değeri ortalama % 8 civarındadır. Orta derecede meyilli olan sahada, orta derecede de erozyon etkisi tespit edilmiştir. Kuru ziraat arazisi özelliğindeki bu bölge toprakları 3. sınıf kuru tarım arazisi olarak belirlenmiştir (Kirman. 1998:1).

A2 bölgesi toprakları ise sulu tarım alanları özelliğinde olup, I. Sınıf tarım arazileri niteliğindedir. Genişliği 500 da. olan saha, Paşa deresinin hemen sağ kenarında yer almakta ve Değirmendere ile Paşa deresinin taşıdığı alüvyal materyallerden meydana gelmektedir. Düz ya da düze oldukça yakın topografik görünümlü sahanın toprakları derin (140 cm.+) , üst katmanda toprak bünyesi orta ağır, alt katmanda ise ağır bünyelidir. Kuzey – güney yönünde eğim değeri % 1-2 civarında değişen sahanın topraklarında tarımı olumsuz etkileyecek tuzluluk ve alkalilik gibi problemler yoktur.

Orta derecede geçirgenliğe sahip olan sahada ihtiyaç fazlası yağmur ve sulama suları kolayca tahliye olmakta ve sahada drenaj problemi görülmemektedir. Bu sahanın arazileri Paşa deresi tarafından sulanmakta olup, hafif değerde erozyon da görülebilmektedir.

Şehrin doğusunda bulunan B bölgesindeki imara açılacak olan saha toplam 850 da olup, sahanın toprakları kuzeydeki kütlelerden doğan dereler ve çayların taşıdığı alüvyal menşeli materyalin birikmesiyle oluşmuştur. Bu bölgenin toprak derinliği de fazla (140 cm.) olup, yavaş geçirimli ve orta bünyeli katmanlardan meydana gelmektedir. Kuzey – güney yönünde eğim değeri % 1-2 civarında

olan saha düz ya da düze yakın olup, 0 – 30 cm de organik madde zenginliği orta derecededir. Drenaj problemi olmayan sahanın toprakları I. Sınıf tarım arazileri kapsamında yer almakta ve sahada halen sulu tarım yapılmaktadır.

C sahası toplam 2560 da. genişlikte olup 2 bölümde mütalaa edilmiştir. C1 bölgesi 1120 da genişlikte ve kolüvyal menşelidir. Kuzey – güney yönünde eğimin % 8 civarında seyrettiği sahada topraklar derin (130 cm), üst katman killi ve orta ağır, alt katman ise killi ve ağır bünyelidir. Orta derecede erozyonun etkili olduğu sahada kuru ziraat yapılmaktadır ve hububat ekimi gerçekleştirilir. Bu kesimde topraklarda kireç oranı yüksektir ve drenaj problemi de yoktur.

C2 sahasının toplam genişliği 1440 da.dır ve topraklar I.sınıf tarım arazileridir. Buğdaylı mahallesinde 1968 de açılan sondaj suları ile sulanan sahada, bütünüyle sulu tarım yapılmaktadır. Genel olarak kolüvyal menşeli olan saha toprakları derin olup (130 cm), orta ağır bünyeli ve yavaş geçirimli niteliklidir. Sahanın topraklarında kültür bitkilerinin tarımını olumsuz etkileyecek tuzluluk ve alkalilik mevcut değildir. Düz ya da düze yakın özellikteki sahada kuzey – güney yönünde eğim değeri % 1-2 civarında seyredir. 0-30 cm de organik madde varlığının orta derecede olduğu saha topraklarında drenaj problemi bulunmamaktadır.

3.2. İmara Açılacak Arazilerde Tarım Faaliyetleri:

İmara açılması planlanan ilgili arazilerde halen hububat tarımı başta gelmektedir. Kuru ziraat şeklinde sürdürülen hububat ekiminden dekar başına alınan verim yıllık yağış miktarına ve düştüğü döneme bağlı olarak değişmektedir. Elverişli yağış şartlarının yaşandığı yıllarda verim miktarı dekar başına 200 kg ı bulabilmektedir.

Sulama imkânı bulunan A2, B ve C2 etüt sahalarında tahıl ürünleri yanında, şeker pancarı ve soğan yetiştiriciliği önemli bir yer tutmaktadır. Sulamalı tarım yapıla bu sahalarda hububat verimi dekar başına 500 kg ı bulurken, şeker pancarı ve soğan üretiminde dekar başına verim miktarı 6 – 8 tona çıkabilmektedir.

4. Sonuç ve Öneriler:

Yeni imara açma çalışmaları devam eden bölgelerin genel anlamda tarım arazileri olduğu, arazinin büyük bir çoğunluğunda da sulamalı tarımın yapılmakta olduğu görüş alınan kuruluşların raporlarıyla da belirtilmektedir. Merzifon ilçesi bulunduğu konum gereği son yıllarda yakın yerleşmelerden sürekli göç almaktadır. Bir taraftan olağan seyrinde gerçekleşen nüfus artışı, diğer yandan da çevreden gerçekleşen göçlerle sürekli büyüyen şehir merkezinin, uzun vadede yerleşme problemi halledilemeyecek, yeni imar sahalarının etrafında sürekli genişlemeler görülecektir. Son imar planıyla yerleşime açılacak olan 4310 dekar tarım arazisi, yakın gelecekte tarım alanları aleyhine genişlemeye devam edecektir. Belirlenen alanların dışında gerçekleşen muhtelif nitelikli yapılaşmaların beraberinde getirdiği çekicilikle, tarım alanlarının istilasası daha da bir hız kazanacaktır. Çevresel etki değerlendirme raporuna ihtiyaç duymadan planlanan ve bir oldu-bittiyle inşaatına başlanan 150 yataklı yeni hastanenin yakın çevresinin de kısa zamanda imara açılmasına engel olunamayacaktır. Aynı endişeyi organize sanayi bölgesiyle, sivil taşımacılığa açılan havaalanı civarındaki 1. sınıf tarım arazileri açısından da taşımaktayız.

Merzifon ilçesi kuzey Anadolu fay hattına civar bir sahada yer almakta olup, 1. derecede deprem bölgeleri arasında bulunmaktadır. Toprak etüt raporlarından da anlaşılacağı gibi Merzifon'un doğu ve batısını akarsu havzaları belirlemektedir. Depresyonu kuzeyden çevreleyen ve yükseltisi 1900 metreyi aşan Tavşan dağlarından doğan ve hızlı akışa sahip bu çayların zaman içerisinde taşıdığı materyalin sedimantasyonuyla oluşan arazilerde yapı mukavemeti elbette zayıf olacaktır. Bu alanlardan geniş olanı durumundaki Kuruçay havzasının gece kondu bölgesi olarak seçilmesi ve ilk etapda 1005 konutun inşa edilmesi deprem gerçeğinin dikkate alınmadığının tezahürü olsa gerektir.

Gece konuğu önleme bölgesinde taşınmış yeni oluşukların 2-3 metrelik derinliğe inebildiği, binalarda temel derinliğinin 3 m. den az olmaması raporlarda sabitken, hiçbir binada temel derinliğinin 2 m. den fazla olmaması da denetimin hangi ölçekte yapıldığını anlatıyor olsa gerektir. Gece konuğu önleme bölgesinde ev sahibi olabilme arzusuyla yapı kooperatifleri kurulmuş ve genellikle de dar gelirli kişiler üye olmuşlardır. Dar gelirli insanların ev sahibi olma noktasında bina sağlamlığını öncelik olarak dikkate almayacağını, bina maliyetini düşürme kaygısının ön planda olacağı gerçeğini de dikkatlerden irak tutmamak gerekmektedir.

Bölgede yer alan tarım alanlarında sulamanın yaygınlaştırılması amacıyla sulama göleti yapılması planlanmış, inşaatına da 1992’de başlanmıştır. Kuruçay Deresi’nin yatağı üzerine inşa edilen Yakacık Göleti’nin sulama sahası içerisinde ne yazık ki gece konuğu önleme bölgesi ve yakın çevresi de bulunmaktadır. Yakacık Göleti tamamlanmış, su tutma işlemine başlanmamıştır. 1980 yılında programa alınan ve 1987 yılında resmen inşaat çalışmalarına başlanan gece konuğu önleme bölgesinin hemen kuzeyinde gölet inşaatına 1992’de başlanmasının ve sonuçta oldukça ciddi kaynak israfına yol açmanın izahını yapabilmek mümkün değildir. Bu kaynak israfının sadece Merzifon’da bir alanda gerçekleşen boyutunu oluşturmaktadır. Bütün Türkiye ölçeğinden bakıldığında israfın devasa boyutlara ulaştığı açıkça görülecektir.

Hızla artan ülke nüfusu dikkate alındığında tarım sektörünün göz ardı edilmesi mümkün görülmemektedir. Tarımsal potansiyeli ile yıllarca övünen Türkiye bir taraftan uluslar arası finans kurumlarının, diğere taraftan AB üyelik müzakere sürecinde karşılaşılan dayatmaların etkisiyle tarım sektörünü süratle devre dışı bırakma çabası içerisinde bir ülke görünümü arz etmektedir. İçeride de tarımsal girdilerin maliyetinin artması, emeğin karşılığının alınamaması, tarıma desteğinin gereksiz alanlarda yetersiz olarak verilmesi sebebiyle tarım hızla terk edilmektedir. Yerel yönetimlerde adeta yanlış imar faaliyetleriyle olumsuz gidiş destek olmaktadır.

Bu konuda ortaya koyduğumuz önerilerimiz ise:

- Türkiye’de acilen yerel yönetimler yasasında revizyona gidilmeli, yeni imar alanları belirleme yetkisi belediye meclislerinden alınmalıdır.
- Belediye meclislerine üye seçilme şartları yeniden belirlenmeli ve günümüz şartlarına uygun hale getirilmeli.
- Yeni imar alanlarının belirlenmesi hem iktidar, hem de muhalefet yetkilileri ile, meslek gruplarının temsilcileri ve oda başkanlarının da yer alacağı geniş bir yelpazenin yapacağı değerlendirme sonrasında gerçekleşmelidir.
- Belediye meclisinin imara açmak için belirlediğı sahanın İller Bankası Genel Müdürlüğüne onaylatılması safhasında yapı, eğitim, toprak, hidroloji, iklim, ekoloji ve ekonomik faaliyetler bakımından sahanın etüdü çok ayrıntılı bir biçimde ortaya konulmalı. Araştırma alanlarından herhangi birisi bakımından bile uygun olmayan araziler asla imara açılmamalı.
- Muhtemel bir deprem esnasında mukavemet gösterme oranı düşük arazilerin, tarım potansiyeli yüksek alanların, yerleşmemiş arazilerin, yer altı su potansiyeli fazla olan ve yer altı sularının yüzeye yakın olduğu sahaların imara açılmasının resmen yasak kapsamına alınması sağlanmalı.
- İmar alanlarının belirlenmesinde eş, dost, partili ve yakınları koruma anlayışını, siyasi ve ekonomik rant elde etme çabalarını en ağır bir şekilde cezalandıracak müeyyideler getirilmeli.
- Çekicilik oluşturan beşeri yapılar için yer belirleme işleminde karar sadece yerel yönetimlere asla bırakılmamalı.
- “Coğrafyacı” meslek unvanının tanımı yapılarak Devlet Personel Dairesi’ndeki kamu personeli atama cetvellerinde yer alması sağlanmalı; kamu bünyesinde özellikle de yerel yönetimlerde en az bir coğrafyacının istihdamının zorunlu hale getirilmesini sağlayacak yasal düzenlemeler yapılmalı.

- Sahasının uzmanı elemanların ortaya koyduğu raporların sentezini yapabilmek, bağımsız disiplinleri bir arada değerlendirebilmek için coğrafyacılar ne denli ihtiyaç olduğu ısrarla vurgulanmalı, coğrafyacılar için tez elden sağlam bir teşkilat yapısı oluşturmalı, coğrafyacı oda ve birlikleri ihdas edilmeli.

Referanslar

- Akbulut, C. (2007), “Merzifon şehir dokusundan esintiler.” *Bedesten Kültür, Sanat, Edebiyat Dergisi*, sayı:23 Merzifon.
- Cengiz, C. (1980), *Merzifon (Amasya) İlçe Merkezi İmar Planının Hazırlanmasında Dikkate Alınması Gerekli Taşkın Durum Raporu* – Ankara.
- Çoban, A. (1989), *Merzifon ve Çevre İstasyonların İklim Özellikleri Bakımından Karşılaştırılması*, Yüksek Lisans Tezi İstanbul.
- Çolak, M. (1991), *16.yıl Başlarında Merzifon Kazası*. Yüksek Lisans Tezi – Samsun.
- Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü (1982) *Merzifon (Amasya) İlçe Merkezi Taşkın Durumu Hakkında Rapor*, Ankara.
- Erer, S. (1983), *Merzifon Depresyonu ve Çevresinin Jeolojik Etütü*. İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 3100 İstanbul.
- Keçecioglu, A. (1987) *Merzifon (Amasya) Ayrıntılı Jeolojik Etüt Raporu*, Ankara.
- Kirman, İ. (!998), *Merzifon (Amasya) Belediyesi Tarafından İmara Açılacak Olan Arazilerin Toprak Etüt Raporu*, Ankara.
- Merzifon Guide* (2000), RK. Stüdyo Ajans Yeni Yol Matbaası İzmir.
- Merzifon İlçe Tarım Müdürlüğü (2004) *Brifing Dosyası* Merzifon.
- Pekman, A. (1969), *Strabon Coğrafyası (Geographica) Çevirisi VII.Kitap* İstanbul.
- Şahin, A. O. (1998), *Merzifon (Amasya) 1/1000 Uygulama İmar Planı Açıklama Raporu*, Ankara.
- Üstüner, M. B. (1985), *Merzifon (Amasya) Gece kondu Önleme Bölgesi İlave İmar Planı Açıklama Raporu*, Ankara.